

ČLÁNKY / ARTICLES

Krise a kontinuita „starých“ a nástup nových politických stran na Slovensku

Pavel Hynčica¹

Department of Political Science and Philosophy, Faculty of Arts
Jan Evangelista Purkyně University in Ústí nad Labem

The crisis and continuity of “old” and the rise of new political parties in Slovakia. The crisis of “old” (traditional, established) political parties and the related rise of new party actors represents a fundamental phenomenon in the politics of European countries nowadays. The goal of the paper is to analyse the position, role and development of two traditional parties in the Slovak political arena, the Slovak National Party (SNS) and the Christian-Democratic Movement (KDH), in the context of the rise of new political parties. We inquire whether and how the ideological-programmatic profiles and positions of both entities in the political arena have changed in this respect. Are new political parties (and if so, which ones are) able to influence the ideological-programmatic change/continuity of, and to weaken/strengthen, the SNS and the KDH in Slovak politics? The character of the SNS and the KDH (their positions, roles, internal situations including intra-party conflicts) has changed several times in the past. Recently, however, this change has become more dynamic, and the processes and the phenomena we observe demonstrate that the rise of new political entities has brought about more profound change in both established parties. Importantly in this regard, there has been growing competition from new (or old-new) parties of similar orientation, making the replacement of SNS or KDH by another representative of the same ideological-programmatic orientation a real possibility.

Keywords: Slovakia, party system, new parties, Slovak National Party, Christian-Democratic Movement

How to cite: Hynčica, P. 2019. „Krise a kontinuita „starých“ a nástup nových politických stran na Slovensku.“ *Central European Journal of Politics* 5 (1): 55–70.

¹ Korespondence: PhDr. Pavel Hynčica, Ph.D., působí jako odborný asistent na Katedře politologie a filozofie, Filozofická fakulta Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, Pasteurova 3571/13, 400 96, Ústí nad Labem, Česká republika, E-mail: pavel.hyncica@seznam.cz

Úvod a vymezení tématu

Krize „starých“ (tradičních, etablovaných) politických stran a s tím související nástup nových stranických aktérů představuje dnes zásadní fenomén v politice evropských zemí a přímo úměrně s tím je mu věnována pozornost i v rámci politologických výzkumů. Nejde však již jen o pouhou výměnu jednotlivých segmentů stranických systémů, ale o fundamentálnější proměny charakteru politického stranictví (nové politické strany liší se od „starých“ etablovaných stran po stránce ideově programové, organizační, způsobu komunikace s voliči, financování apod.) a s tím související proměny stranických systémů jako celku (z hlediska skladby, role jednotlivých aktérů, konfliktních linií, kooperačně-konkurenčních vztahů).

Výše uvedené záležitosti platí též v případě Slovenska, a to tím spíše s ohledem na charakteristické rysy slovenského stranického systému formujícího se od 90. let 20. století (viz dále). Cílem následujícího příspěvku bude zmapovat proces formování a vývoje slovenského stranického systému se zřetelem k tematice ústupu „starých“ a nástupu nových politických subjektů v posledních volebních obdobích. Budeme si všimnout změn ve složení Národní rady Slovenské republiky (dále jen NR SR) oproti předchozím volebním obdobím, které politické strany ustoupily do pozadí, případně se dostaly do pozice subjektů mimoparlamentních či úplně marginálních a naopak upozorníme na jevy v podobě volebních úspěchů nových politických subjektů. Vzhledem k tomu, že tematiku nových politických stran na slovenské politické scéně aktuálně podrobněji zpracováváme v jiném příspěvku (Hynčica a Šárovec 2018), nebudeme se tomu zde věnovat vyčerpávajícím způsobem a naopak se více zaměříme na první tematický pilíř tohoto příspěvku – konkrétně se v tomto smyslu budeme věnovat postavení, roli a vývoji dvou „stálíc“ slovenské politické scény – Slovenské národní strany (SNS) a Křesťansko-demokratického hnutí (KDH), a to v kontextu nástupu nových politických stran. Zajímat nás bude to, zda a jak se v tomto směru změnil ideově programový profil a postavení obou subjektů na politické scéně. Mají (a pokud ano, které) nové politické strany vliv na změnu / kontinuitu ideově programového charakteru a oslabení / posílení SNS a KDH ve slovenské politice?

1. Problém terminologie

V takto koncipovaném příspěvku je samozřejmě potřeba vyrovnat se s problematikou volby vhodné terminologie tím spíše s vědomím stále ještě značné nezralosti a též míry dynamiky tématu, který je předmětem našeho zájmu. V souladu s tím, jak se fenomén nových politických stran stává realitou a tomu též odpovídajícím předmětem

politologického bádání, je již celkem standardní užívání pojmu *nová politická strana*. Dané problematice je věnována pozornost – i po stránce teoreticko-metodologické – v mnoha studiích a příspěvcích, které mj. rozlišují různé obdoby nových politických stran (Sikk 2005; Barnea a Rahat 2010; Sikk 2011; Linek a Lyons 2013; Hanley a Sikk 2016; Charvát a Just 2018: 35–38; Šárovec 2017). Budeme si v první řadě všimnout subjektů zcela nových (z hledisek ideově programových, organizačních, názvu strany či role na politické scéně), ale neopomeneme též strany, které v nějaké podobě nebo míře (např. odštěpení od některého ze stávajícího subjektu) navazují na stávající a etablované politické formace.

Problematičtější je otázka, jak pojmenovat ty politické strany, které jsou ve významovém protikladu k novým subjektům. Žádný z dosud používaných pojmů není dostatečně vhodný a adekvátní. Pojem staré strany je příliš neodborný a pejorativní, s ohledem na vystižení podstaty zkoumaného jevu jsme se ale rozhodli pro jeho částečné užití v uvozovkách (např. zvolený nadpis příspěvku). Další pojmy užívané nebo nabízející se k užívání (standardní, klasické, tradiční) jsou vždy nějakým způsobem zabarvené (příznivě nebo naopak pejorativně) nebo významově zkreslující. Z mnoha důvodů se nám zdá vhodné používat pojem *zavedené strany* jako strany, které pokračují ve své existenci a jsou dlouhodobě přítomné na politické scéně, především ve smyslu zastoupení v NR SR (Charvát a Just 2018: 35).

2. Slovenský stranický systém se zřetelem k problematice „starých“ (zavedených) a nových politických stran

Slovenský stranický systém je dlouhodobě považován (například ve srovnání s českým) za méně stabilní, nevykrytalizovaný, proměnlivý a fragmentovaný (více např. Krno 1999; Henderson 2001; Hloušek a Kopeček 2004; Kopeček 2007). Jeho charakteristické znaky odpovídají složitějšímu historickému vývoji slovenské politiky a struktury jejích štěpících linií, která se odvíjí od otázek státoprávních spojených s nedořešenou problematikou emancipace slovenského národa a vlastního státu. Na to navazují faktory v podobě komplikovanějšího politického vývoje na Slovensku od vzniku samostatného státu v roce 1993 (více např. Henderson 2001; Hloušek a Kopeček 2004; Rybář 2005; Leška 2010). Formování jednotlivých politických stran i stranického systému jako celku bylo poznamenáno překotným a specifickým vývojem politického systému (Charvát a Just 2018), v důsledku čehož nebylo možné ještě na počátku 21. století považovat proces krystalizace slovenského stranického systému za dokončený s ohledem na jeho složení i roli jednotlivých aktérů v něm (Rybář 2004; Kopeček 2007; Charvát a Just 2018).

V důsledku nástupu nových politických stran pak došlo k ještě výraznějšímu rozkolísání již tak nestabilního stranického systému. Tematika stability / nestability /

dynamiky slovenského stranického systému je také předmětem politologického výzkumu, přičemž jednotliví autoři nepřinášejí vždy stejná hodnocení (srov. Šedo 2007; Cabada, Hloušek a Jurek 2013). Přikláníme se v tomto směru k názoru, že nadměrná nestabilita a proměnlivost stranického systému (jako celku i jednotlivých aktérů²) v 90. letech a první dekádě 21. století a výraznější nástup nových politických stran po roce 2010³ jsou dva jevy, na jedné straně rozdílné v čase i významem, ale na druhé straně není možné nevidět mezi nimi souvislost potvrzující výše uvedené, tj. etablováním nových stran došlo k ještě většímu prohloubení již tak značné nestability stranického systému i jeho jednotlivých aktérů. Jinými slovy s tím souvisí též konstatování, že problematiku etablování nových politických stran na slovenské politické scéně můžeme posuzovat ve dvou vzájemně přítom souvisejících směrech:

- 1) s přihlédnutím ke specifickým charakteristikám formování a vývoje slovenského politického a v širším kontextu politického systému od 90. let dále směrem do současnosti
- 2) v širším kontextu nástupu nových politických stran a s tím souvisejících proměn politického stranictví v současné Evropě.

V každém případě je v prvním i druhém kontextu nástup nových politických stran na Slovensku realitou a přímo úměrně s tím je tomu věnována pozornost v oblasti politologického výzkumu (studie o nových politických stranách na Slovensku např. Mesežnikov 2013; Žúborová 2015; Marušiak 2017).

3. Proměny ve skladbě slovenské politické scény

Pokud se podíváme na proměny slovenského stranického systému v dlouhodobější perspektivě, v souladu s výše uvedenými skutečnostmi je to, že již od vzniku samostatné

² Samostatnou kapitolou by z tohoto hlediska byl rozbor HZDS, nejsilnější politické strany 90. let, která přitom nebyla konsolidovaná po stránce ideově programové (širokospektrální hnutí středu zahrnující více i rozdílných ideových proudů) a zejména z hlediska vnitřních poměrů a personálních vztahů mezi jeho reprezentanty. V tomto směru jsou charakteristické zejména odchody klíčových představitelů (Milan Kňažko, Jozef Moravčík, Roman Kováč ad.) již v první polovině 90. let, kteří posléze založili *Demokratickou unii* (DÚ), pozdější opakování tohoto jevu v podobě odchodu skupiny kolem Ivana Gašparoviče, která založila *Hnutí za demokracii* (HZD). Postupem času docházelo k prohlubování vnitřní destabilizace strany a přímo úměrně s tím k setrvalému poklesu její volební podpory. Pokud srovnáme míru stability hlavních politických stran v České republice a na Slovensku, pak nám ve značné míře vynikne rozdíl v tom smyslu, že v případě českých politických stran (ČSSD, ODS) došlo k jejich destabilizaci ve zvýšené míře až v posledních letech v souvislosti s výraznějším nástupem stran nových (především ANO).

³ Problematice nových politických stran na Slovensku (SaS, OĽaNO, SME RODINA a SIETĚ) se podrobněji věnuje příspěvek Pavla Hynčicy a Daniela Šárovce (2018).

Slovenské republiky v roce 1993 se takřka v každých parlamentních volbách prosadila některá z nových (ve smyslu poprvé kandidujících) politických stran. Ve volbách do NR SR v roce 1994 takto uspěla *Demokratická unie* (DÚ), vzniklá v průběhu volebního období 1992–1994 odštěpením od HZDS, a také *Sdružení dělníků Slovenska* (ZRS), které se částečně odštěpilo od radikálnější části členské základny a poslance Jána Ľuptáka z SDĽ. V dalších volbách v roce 1998 můžeme do kategorie (tehdy) nových politických stran zařadit *Stranu občanského porozumění* (SOP).⁴

S každými dalšími volbami vstoupil na půdu NR SR minimálně jeden nový politický subjekt, zároveň bylo toto doprovázeno ztrátou parlamentních pozic některé (některých) ze stávajících parlamentních stran (Charvát a Just 2018: 39–40). V parlamentních volbách v roce 2002 se poprvé prosadily dva politické subjekty – SMER a SDKÚ – zformované v předchozím volebním období 1998–2002.⁵ Jejich úspěch jim přitom nepřisoudil jen roli doplňkových subjektů, ale tyto se staly hlavními stranickými protihráči, jinými slovy došlo k obměně hlavních pólů slovenského stranického systému. Volby v roce 2002 jsou považovány za zásadní v procesu formování a vývoje slovenského stranického systému v několika směrech (Charvát a Just 2018). Charakteristická je zejména změna ve struktuře konfliktních linií slovenské politiky ve smyslu posunu hlavní osy mezistranické soutěže na škálu pravice – levice a s tím korespondující akcent hlavních politických stran na ekonomická a sociální témata (Just 2006; Charvát a Just 2018: 39). Částečné ustálení vývoje slovenského stranického systému pak dokládají volby v roce 2006, ve kterých se neprosadila žádná nová politická strana.

Od voleb do NR SR v roce 2010 byly v parlamentu zastoupeny již jen dvě zavedené politické strany z 90. let – KDH a SNS a dále dvě novější strany vzniklé na sklonku poslední dekády 20. století, respektive počátku 21. století – SMER–SD a SDKÚ–DS.⁶ Pro parlamentní volby v roce 2010 byl naproti tomu charakteristický volební úspěch dvou

⁴ Strana občanského porozumění (SOP) – založena v roce 1997 Rudolfem Schusterem, ve volbách získala 8 % hlasů.

⁵ V případě SDKÚ může být novost problematizována značnou mírou její kontinuity se *Slovenskou demokratickou koalicí* (SDK) a tím, že jí založili členové již existujících stran (většina z DÚ a menší část KDH).

⁶ SMER vznikl v roce 1999, tj. tehdy se jednalo o novou politickou stranu, SDKÚ vznikla o rok později (2000). SMER ještě ve volbách v roce 2002 kandidoval pod touto značkou, v následujících volbách v roce 2006 již s přídomkem SMER–SD, kterým strana deklarovala svou sociálně demokratickou ideově programovou orientaci. SDKÚ též kandidovala v roce 2002 pod touto hlavičkou a ve volbách v roce 2006 již s přídomkem SDKÚ–DS, který měl v tomto směru zohlednit integraci SDKÚ s malou *Demokratickou stranou* (DS).

nových politických subjektů – *Svoboda a Solidarita* (SaS) a *MOST-HÍD*.⁷ Naopak výrazný debakl utrpěla v těchto volbách dříve nejsilnější politická formace – *ĽS-HZDS*, která se ani nedostala do NR SR (4,7 % hlasů). V souladu s trendem hlubší obměny skladby slovenského stranického systému byl i volební neúspěch v maďarském menšinovém prostředí zavedené Strany maďarské koalice (SMK), která se rovněž ani nedostala do NR SR (4,7 % hlasů). V kontextu námi sledované tematiky je v tomto směru příznačné srovnání s úspěchem již zmiňovaného uskupení *MOST-HÍD*. V těchto volbách tak byla zavedená strana nahrazena stranou novou i v samotném maďarském menšinovém segmentu, s odstupem času pak vidíme, že se nejednalo o náhodný či jednorázový jev, ale dlouhodobou skutečnost.

Ve volbách do NR SR v roce 2012 se ze zavedených politických stran 90. let dostalo do parlamentu fakticky pouze KDH. Z formací vzniklých na přelomu let 1999 a 2000 to pak byl *SMER-SD* a *SDKÚ-DS* (která ovšem utrpěla značný debakl v podobě zisku pouze 6 % hlasů). Naproti tomu se do NR SR podruhé za sebou dostala v roce 2010 poprvé kandidující SaS a spektrum nových stran doplnilo specifické uskupení *Obyčejní lidé a nezávislé osobnosti* (OĽaNO).⁸

Výsledky voleb do NR SR v roce 2016 přinesly zásadní změny ve skladbě slovenského stranického systému. Do parlamentu se dostaly pouze dvě zavedené (nyní již v širším slova smyslu, tj. z poloviny 90. let i přelomu let 1999/2000) strany – *SMER-SD* a *SNS*. Naproti tomu byly tyto volby zajímavé zejména tím, že proces nástupu nových politických stran v nich doznal určitého vyvrcholení. Máme v tomto směru co do činění s volebními úspěchy hned několika kategorií nových stran. V první řadě se do NR SR dostaly ty nové strany, které kandidovaly a uspěly v předchozích parlamentních volbách – SaS a OĽaNO. V případě první z nich byl volební úspěch dokonce natolik výrazný, že na jeho základě existovaly předpoklady pro to, aby se dotyčná formace stala jedním ze dvou hlavních pólů stranického systému (SaS získala ve volbách 12,1 % hlasů, následně se její volební preference ustálily na hladině cca 15 % a od voleb se spíše potvrzuje její postavení coby druhého voličsky nejsilnějšího politického subjektu). Druhou skutečností byl volební úspěch dvou zcela nových a poprvé kandidujících politických formací – *SME RODINA* a *SIETĚ*. A konečně se do NR SR dostala dosud mimoparlamentní *Lidová strana Naše Slovensko* (ĽSNS).⁹ Naproti tomu ze zavedených stran vypadlo z parlamentu KDH,

⁷ SaS můžeme považovat za zcela novou stranu, v případě *MOST-HÍD* je třeba zohlednit, že vznikla z větší části odštěpením od SMK.

⁸ Myšleno poprvé jako samostatně kandidující subjekt, v předchozích volbách kandidovali členové občanského sdružení *Obyčejní lidé* (OL) na kandidátce SaS.

⁹ V tomto případě je však posuzování míry a podoby novosti specifické. ĽSNS nevstupovala do parlamentních voleb v roce 2016 jako nový politický subjekt. Existovala již předtím, její historii můžeme vnímat minimálně od roku 2010, kdy se zformovala jako nástupnická organizace zrušené Slovenské pospolitosti. Byla mimoparlamentním subjektem, zároveň ale nemůžeme opomenout volební úspěch

naopak se do parlamentních lavic vrátila SNS. Stejně jako v předchozích volbách 2012 se tak do NR SR dostala pouze jedna ze stran, které byly součástí prvních fází procesu formování a vývoje slovenského stranického systému po roce 1989.

Pro několik posledních po sobě jdoucích volebních období jsou charakteristické zásadní skutečnosti:

- 1) v každých následujících volbách se prosadila minimálně jedna nová politická strana, zároveň uspěly předtím etablované nové strany;
- 2) pozvolný ústup zavedených stran, které se dostávaly do pozice menších doplňkových subjektů nebo dokonce až mimoparlamentních a marginálních (srov. ĽS–HZDS, SDKÚ–DS);
- 3) vcelku slovenský parlament postupně opustily téměř všechny strany tvořící slovenský stranický systém v 90. letech (SDL, ĽS–HZDS, SMK, SDKÚ–DS);
- 4) v kontextu výše uvedeného naproti tomu vyniká v dlouhodobé perspektivě kontinuita trvání dvou zavedených stran – SNS a KDH.

4. SNS a KDH – kontinuita a krize zavedených politických stran

Zajímavé je – s postupem času stále více – to, jak se v podmínkách značně proměnlivého charakteru slovenské politiky dlouhodobě udržely dvě zavedené politické strany z 90. let – SNS a KDH. Přes jejich odlišný ideově programový profil a roli na politické scéně můžeme mezi nimi najít četné podobnosti, pokud jde o charakteristické rysy jejich kontinuitního působení ve slovenské politice v kontextu námi zkoumané tematiky. SNS a KDH jako příklady stran, na kterých si můžeme ukázat krizi tzv. starých stran na straně jedné a dlouhodobou kontinuitu, stabilitu a relevanci na politické scéně na straně druhé. Považujeme proto za nosné věnovat se oběma subjektům najednou, čímž ještě lépe vyniknou některé jevy a bude zde též možnost vzájemného srovnání. Paralelně s dlouhodobým působením SNS a KDH můžeme sledovat nástup nových politických stran a jejich volební úspěchy (často spíše pouze krátkodobé) a též to, jak tyto ovlivnily postavení a charakter těchto dvou subjektů.

Jak SNS, tak i KDH jsou strany vzniklé bezprostředně po listopadu 1989, v některých aspektech můžeme dokonce vidět jejich zárodky ještě v období před pádem komunistického režimu (více např. Rychlík 2002: 102). KDH vzniklo v prostředí katolického disentu a jeho etablování v politice odpovídá zakořenění křesťanských hodnot na Slovensku. SNS se jako národně orientovaná strana primárně programově zaměřovala na problematiku emancipace slovenského národa a vzniku slovenského

předsedy ĽSNS Mariána Kotleby v krajských volbách 2013 (ve druhé kole volby se Kotleba stal předsedou Banskobystrického samosprávného kraje).

státu. Můžeme tedy obě formace chápat jako strany programového typu odpovídající poptávce po určitém typu politiky v systému jejích konfliktních linií (např. Hloušek a Kopeček 2004: 142–152).

Pro obě strany je příznačná především kontinuita v podobě zavedené stranické značky. Obecně platí, že název (a zkratka) politické strany má značnou roli pro vnímání daného subjektu, přičemž odborníci na politický marketing vyzdvihují v tomto směru takové parametry jako srozumitelnost, snadná zapamatovatelnost, vyslovitelnost nebo soulad názvu s ideově programovou orientací dané strany (více o této problematice např. Kotler 2000; Keller 2007). V případě KDH i SNS jsou tyto principy v zásadě splněny. Pro obě strany má jejich název i zkratka důležitý symbolický význam z hlediska historického (původ a okolnosti vzniku), programového (ideově programová orientace) nebo ve vztahu k voličům (problematika jejich identifikace s danou značkou). V případě SNS je třeba v souvislosti s prvním zmíněným hlediskem vzít v úvahu též skutečnost, že se jedná o historickou stranu s kořeny již ve druhé polovině 19. století.¹⁰ V tomto směru můžeme uvažovat o – i když v mnoha aspektech sporné a ne úplně jednoznačné – kontinuitě mezi předválečnou (rázusovskou) SNS a SNS vzniklou po roce 1989 (více např. Krno 1999; Rychlík 2002; Rogul'ová 2013). Též u KDH můžeme vnímat hlubší historický význam názvu odkazujícího ke křesťanským tradicím Slovenska (Kubín et al. 1992: 45). Pro SNS i KDH platí z hlediska ideově programového, že název strany plně vystihuje program a naopak a toto je důležité i pro identifikaci voličů s daným subjektem. Skutečnosti, že v případě SNS a KDH máme co do činění se stabilními a etablovanými stranickými značkami, odpovídá i velmi nízká ochota k jakýmkoliv úpravám (či dokonce změnám) těchto zavedených názvů. Příznačná je naopak snaha je maximálně využít, když už dojde k rozdělení strany nebo odštěpení některého stranického segmentu. Pak si nový subjekt často zvolí mírně poupravený název rozšiřující základ zavedené značky. Takovým příkladem bylo *Slovenské křesťanskodemokratické hnutie* (SKDH) vzniklé v roce 1992 nebo *Pravá Slovenská národná strana* (PSNS) ve volebním období 1998–2002. SNS i KDH jsou tedy stručné, jasné a výstižné názvy odpovídající charakteru daných subjektů.

Kontinuita stranické značky SNS a KDH vynikne tím spíše, když si uvědomíme, že obě strany prošly za dobu svého mnohaletého působení na politické scéně četnými proměnami z hlediska vnitřních poměrů (ideově programové akcenty a s tím související politický styl jejich jednotlivých reprezentantů a od toho se odvíjející vnitrostranické spory místy vrcholící až ve vnitrostranické rozkoly), personální nebo postavení a role na politické scéně.

V SNS byly již na počátku 90. let patrné spory mezi zastánci umírněné (např. v říjnu 1990 vzniklá *Demokratická platforma SNS*) a radikálnější (odštěpené subjekty

¹⁰ Jistá paralela např. s českými historickými stranami (sociální demokracie, lidovci).

jako *Slovenská národná jednota*, SNJ) národní orientace (Zetocha a Konečný 2005). V pozdějších letech prošla SNS četnými vnitrostranickými rozkoly spojenými především s personálními změnami ve vedení a politickými ambicemi jejích čelných reprezentantů – takto např. rozkol v SNS v letech 1993 a 1994 a následný vznik *Národně demokratické strany* (NDS) skupinou kolem Ľudovíta Černáka, ve volebním období 1998–2002 pak paralelní působení dvou subjektů (SNS a odštěpené PSNS) a v roce 2011 vznik strany *Národ a Spravedlnosť* (NaS) zformované skupinou kolem bývalé předsedkyně SNS Anny Belousové.

Z KDH se v průběhu času vyčlenilo několik křídel – národně orientované (v roce 1992 zformování *Slovenského křesťanskodemokratického hnutí* skupinou kolem Jána Klepáče a Viliama Oberhausera), liberální (jehož představitelé jako Mikuláš Dzurinda nebo Ivan Šimko stáli v roce 2000 u zrodu SDKÚ) nebo vyhraněně konzervativní (založení *Konzervatívnych demokratů Slovenska* v roce 2008 skupinou kolem Vladimíra Palka). V posledních letech to pak byla ještě skupina kolem Daniela Lipšice (založila stranu *NOVA*) a Radoslava Procházky (zformování strany *SIETĽ*).

Dlouhodobě se přitom udržela původní strana s nezměněným názvem, zatímco z ní odštěpené subjekty se neprosadily příliš úspěšně (projekty jako SKDH, NDS¹¹, PSNS, NaS nebo KDS) a pokud ano, nemůžeme přesto mluvit o dlouhodobé kontinuitě jako u SNS nebo KDH. To se týká SDKÚ, která zaznamenala několik výrazných volebních úspěchů (ve volbách do NR SR v letech 2002, 2006 a 2010), po kterých však následoval volební neúspěch (volby 2012) a v důsledku toho faktický zánik této politické strany.

Z hlediska personálního byla pro obě strany charakteristická častá změna jejich politické reprezentace. Připomeňme si, že v čele SNS se vystřídal několik předsedů (např. Víťazoslav Mórica, Jozef Prokeš, Ján Slota, Andrej Danko), přičemž každý z nich vtiskl straně určitý (jejich osobnostnímu rysu odpovídající) politický styl, ale bez narušení kontinuity strany a její značky (Zetocha a Konečný 2005). Podobné je to v případě KDH. Neopakovatelný étos mu vtiskla jeho klíčová zakladatelská osobnost – katolický disident Ján Čarnogurský, po jehož éře (předseda KDH v letech 1990–2000) byli v čele KDH většinou méně výrazní a ideově ne příliš vyhranění pragmatici (Pavol Hrušovský, Ján Figel') a v současné době pro změnu politik (Alojz Hlina) se specifickým politickým stylem a vzešlý z prostředí nových politických formací (více dále).

Z výše uvedeného je zřejmé, že obě strany nejsou v takové míře personifikované, respektive vnímané primárně osobou jejich lídra jako jiné politické formace na

¹¹ Bereme v úvahu projekt NDS jako samostatné politické strany. Jinou skutečností je pozdější úspěch některých jejích reprezentantů (zejména Ľudovíta Černáka) v DÚ, se kterou se NDS sloučila a v SDKÚ zformovanou ve značné míře z členů DÚ. Je však třeba poznamenat, že zastoupení a vliv bývalých členů NDS ve strukturách DÚ a zejména SDKÚ byl již spíše okrajový.

Slovensku (srov. význam Vladimíra Mečiara u ĽS–HZDS, Roberta Fica u SMER–SD, Mikuláše Dzurindy u SDKÚ–DS, též toto ve zvýšené míře u nových stran, např. OĽaNO jako uskupení s výraznou dominancí lídra Igora Matoviče). V případě SNS a KDH pak více než u jiných politických stran platí známé pravidlo o tom, že strana má schopnost přežít svého politického představitele (Novák 1997: 22).

Pokud jde o postavení obou politických stran v systému kooperačně-konkurenčních vztahů, pak je pro SNS i KDH shodně charakteristické to, že za dlouhou dobu své existence prošly rozmanitými stranicko-politickými spojenectvími. SNS byla svým programovým založením ideově i zájmově protikladná k liberálně a pročeskoslovensky orientované části politické scény a maďarským etnickým stranám (Hloušek a Kopeček 2004: 146–152). V současné době pak právě s těmito elementy působí dokonce ve společné vládní koalici (MOST–HÍD). V KDH se v průběhu doby zdůrazňovalo několik akcentů, pokud šlo o to, jakou má být KDH alternativou (spojenectví s liberály i vymezování se vůči liberalismu, odpor k vládě Vladimíra Mečiara, ale prosazování národně konzervativních programových prvků typických pro strany jako HZDS nebo SNS některými reprezentanty KDH, odpor vůči levici, ale i spojenectví s levicí, např. na bázi SDK nebo vládní koalice v letech 1998–2002). Obě strany jsou tak charakteristické na jedné straně zřetelným programovým zakotvením (čímž jsou relativně srozumitelné pro své příznivce, ale příliš fundamentální pro odpůrce nebo názorově vlažné či nevyhraněné voliče), vedle toho pak schopnostmi – i velkých „historických“ – kompromisů (např. Sns.sk 2018), názorovou flexibilitou a odklonem od „daných hodnot“ (takto většinou odůvodňovali svůj rozchod s KDH nebo SNS představitelé z nich odštěpených frakcí nebo politických subjektů).

Zejména v případě KDH je (znovu)etablování strany spojeno s návratem jeho původních reprezentantů, kteří v určité době přestoupili do nově vzniklých programově blízkých politických subjektů. Do KDH se postupně vrátili někteří bývalí členové SDKÚ, NOVA a SIEŤ, tj. stran, které již buď zanikly, nebo jsou dnes marginální a bezvýznamné (např. Parlamentnelisty.sk 2015).

Z předchozích odstavců je ale též patrné, že dlouhodobé a stabilní trvání SNS i KDH není samozřejmé, jinými slovy obě strany jsou dlouhodobě též v pozici, díky které je může snadno potkat osud jiných – v dávnější i nedávné době – zavedených politických stran. V prvním případě je to jejich dlouhodobá voličská podpora. Postavení středně velkého až menšího politického subjektu s podporou cca 5–10 % voličů s sebou vždy nese riziko fatálního volebního neúspěchu v podobě ztráty zastoupení v parlamentu a důsledků z toho vyplývajících. Toto riziko je tím zřetelnější, když zohledníme opakované vnitrostranické krize (viz výše) v SNS i KDH. K volebním neúspěchům u těchto dvou stran docházelo dosud zpravidla vždy v souvislosti s těmito krizemi (př. SNS a její rozštěpení ve volebním období 1998–2002). Další skutečností je pak zvýšená politická konkurence podobně zaměřených stran, přičemž samostatnou kapitolou je v tomto

směru etablování stran nových (zde KDĤ a její postavení před volbami 2016 v souvislosti s působením stran OĽaNO a SIEĤ, viz dále).

Obě strany charakterizuje prohlubující se krize programová (absence nosných témat jako jedna z příčin jejich ne příliš značných volebních úspěchů) či personální (absence výrazných a zajímavých osobností) (např. Michelko 2012). Mj. i proto se ve zvýšené míře etablují na politické scéně podobně zaměřené alternativní subjekty (srov. dále vztah SNS a ĽSNS nebo KDĤ a OĽaNO, NOVA či SIEĤ). V důsledku dlouhodobého působení v politice se obě strany – možná celkem přirozeně – nevyhnuly též krizím daným četnými skandály svých představitelů.¹²

5. SNS a KDĤ v kontextu nástupu nových politických stran

Je celkem přirozené, že v době zvýšeného nástupu nových politických stran dochází k tomu, že se v důsledku toho se mění postavení a charakter mj. i poměrně stabilních a dlouhodobě zavedených stran, tj. SNS a KDĤ. Platí to tím spíše, pokud se některé nové strany snaží profilovat v blízké (nebo dokonce stejné) části politického spektra a představují tak vůči stranám zavedeným jistou alternativu pro tomu odpovídajícím způsobem zaměřené voliče.

V současné době (po volbách do NR SR) je významnou konkurencí SNS v národně orientované části politického spektra hlavně ĽSNS. Máme v tomto směru co do činění s jistou specifickou podobou politického soupeření (nabývající místy značně konfrontační podobu) mezi oběma subjekty. SNS se snaží (za současného předsedy Andreje Danka) vystupovat jako seriózní a kultivovaná alternativa národně orientované politiky, čemuž odpovídá heslo vytyčené před volbami 2016 *Hrdo Odborne Slušne* (Sns.sk 2015). ĽSNS je pro změnu často hodnocena jako radikálně nacionalistická až extremistická strana, a to i představiteli SNS (zejména jejího předsedy Andreje Danka) (Noviny.sk 2018). ĽSNS naproti tomu často obviňuje SNS ze „zrady národních ideálů“ (Noviny ĽSNS 2018: 3).

Vedle toho vzniklo v poslední době několik menších národně orientovaných subjektů (*Národní koalice, Práce slovenského národa*). Také v tomto případě je poněkud sporné je posuzovat jako strany nové, neboť se zformovaly z již předtím existujících subjektů. Národní koalice vznikla na bázi již existující *Strany demokratického Slovenska*, která byla pokračovatelkou v roce 2014 rozpuštěné ĽS–HZDS. Návaznost Národní koalice na dříve zavedené strany slovenské politiky HZDS a SNS můžeme vidět v rovině

¹² Asi nejvýznamnějším příkladem v tomto směru byl politický osud dlouholetého předsedy SNS Jána Sloty, který byl nakonec v roce 2013., tj. již za předsednictví Andreje Danka, úplně vyloučen z řad SNS, což bylo zdůvodňováno mj. machinacemi s hospodařením strany (Zilinsky vecernik.sk 2013).

personální (ve vedení Národní koalice je bývalý přední politik HZDS Sergej Kozlík a SNS Peter Sokol, předsedou strany PSN je pak bývalý místopředseda SNS Roman Stopka) i programové (v mírnější podobě tyto strany stejně jako ĽSNS poukazují na odklon současné SNS od národní politiky a deklarují se jako autentická národně konzervativní alternativa k SNS¹³).

V každém případě je však v současné době realitou zvýšená stranicko-politická konkurence mezi národně orientovanými subjekty, a to ve dvou směrech. V prvním případě je to paralelní parlamentní působení SNS a ĽSNS, ve druhém případě pak paralelní působení SNS a několika menších mimoparlamentních subjektů, které v poslední době vyvíjejí značnou politickou aktivitu (např. na poli národně orientovaných médií nebo v souvislosti s kandidaturou Štefana Harabína v blížících se prezidentských volbách v roce 2019¹⁴). Od toho se pak odvíjejí úvahy o celkové budoucnosti národně orientované části slovenské politické scény a v tomto směru je též otázkou, zda dosud existující realita v podobě SNS jako stabilní a hlavní národně orientované strany bude samozřejmostí i do budoucna (Havrlent 2018).

Pokud jde o KDH, v případě tohoto politického subjektu vidíme značné prolínání a souvislosti s některými politickými subjekty, které můžeme jednoznačně považovat za nové (tj. vzniklé mimo stávající zavedené formace). V posledních letech se zformovalo několik takových subjektů, které svým charakterem mají nějaký vztah k dlouhodobě zavedenému KDH. Jsou to NOVA, SIEŤ, OĽaNO a SME RODINA. Z hlediska jejich personální skladby máme ve dvou případech (NOVA, Siet') co do činění s jevem v podobě toho, že novou stranu založili bývalí představitelé KDH (NOVA – Daniel Lipšic, SIEŤ – Radoslav Procházka). V dalších dvou případech (OĽaNO, SME RODINA) pak bývalí členové KDH představují část jejich významných reprezentantů (více dále). Ideově programový profil dotyčných subjektů je konzervativní (v širším slova smyslu) a křesťansko-demokratický (určité segmenty nebo jednotlivci v jejich řadách), takže je můžeme považovat za konkurenci KDH v určité části politického spektra. Ani v jednom případě však nemůžeme mluvit o tom, že by daná strana měla být kopii KDH. Každá z těchto stran je navíc značně specifická z hlediska způsobu a okolností vzniku, celkové personální skladby, ideově programové orientace, organizační struktury nebo postavení a role na politické scéně (více např. Mesežnikov 2013; Žúborová 2015; Marušiak 2017; Hynčica a Šárovec 2018).

Je však řada faktorů, které ukazují na to, že etablování více nových politických stran v určité části politického spektra má vliv na postavení a charakter politického

¹³ Např. rozhovor s místopředsedou Národní koalice Petrem Sokolem (Mayerová 2018).

¹⁴ Zmiňovaná Národní koalice zatím ze všech politických subjektů nejzřetelněji vyjádřila podporu prezidentské kandidatuře Štefana Harabína (Hlavnespravy.sk 2018), který může být podle některých analytiků silným kandidátem v národně orientované části politické scény (Michelko 2018).

subjektu v tomto ideovém prostoru dlouhodobě zavedeného. Výsledky posledních parlamentních voleb v roce 2016 tak přinesly v tomto směru mj. pozoruhodný úkaz v podobě (relativního) volebního úspěchu tří zmiňovaných subjektů (OĽaNO, SME RODINA, SIETĚ), přičemž v jednom případě bylo vytvořeno ještě spojení se čtvrtou z uvedených stran (členové NOVA na kandidátce OĽaNO). Na druhé straně se pak zavedené KDH nedostalo do parlamentu (získalo pouze 4,9 % hlasů).

Od voleb 2016 dochází k určité revitalizaci KDH (jehož volební preference se vrátily nad hladinu 5 %), která je přitom provázena řadou pozoruhodných jevů majících souvislost právě se zmíněnými novými politickými stranami. V prvním případě to byl nástup nového předsedy KDH Alojze Hliny, a to coby novoapečeného člena strany, který předtím politicky působil jistou dobu v barvách OĽaNO (za které se v předminulých volbách v roce 2012 dostal do NR SR). Na druhé straně pro změnu bývalý předseda poslaneckého klubu OĽaNO Richard Vašečka nejen že v únoru 2018 přestoupil do KDH, ale o pouhý měsíc později se dokonce rozhodl kandidovat na jeho předsedu. Na sněmu KDH v Ružomberku v březnu 2018 se tak odehrál pozoruhodný zápas o jeho předsednictví mezi bývalými představiteli OĽaNO Alojzem Hlinou a Richardem Vašečkou – tj. zavedenou stranu měl reprezentovat jeden z představitelů nové politické formace (s mnoha pozoruhodnými rysy ostře odlišnými od zavedených politických stran, více např. Mesežnikov 2013; Hynčica a Šárovec 2018). Navíc ještě každý z nich symbolizoval jiný typ politiky – Richard Vašečka deklaroval návrat ke konzervativním hodnotám (Postoj.sk 2018), vítězství Alojze Hliny a jeho následné politické účinkování čím dál víc potvrzuje posun strany k liberální orientaci zaměřené především na potenciální budoucí vládní koaliční spojení především s liberálně orientovanými, přitom zároveň z větší části novými, politickými stranami (SaS, částečně OĽaNO, Progresivní Slovensko). Posun k liberální politické agendě a s tím částečně související specifický politický styl současného předsedy KDH Alojze Hliny ne vždy konvenuje konzervativnějším představitelům KDH. Ti v reakci na to nedávno zformovali další odštěpenecký subjekt – *Křesťanská demokracie – Život a prosperita* (KDŽP) (Kdzp.sk 2018).

Závěr

Proces formování a vývoje slovenského stranického systému byl dlouhodobě složitý, se značnými proměnami a prvky diskontinuity. Charakteristická byla zvýšená nestabilita a omezené trvání velké části relevantních politických subjektů. Tyto jevy odpovídaly složitějšímu vnitropolitickému vývoji na Slovensku. V poslední době pak vidíme na Slovensku (stejně jako v jiných evropských zemích) ve zvýšené míře nástup nových politických stran, v důsledku čehož se předtím charakteristické rysy formování

slovenského stranického systému v ještě větší míře posílily (nestabilita, zásadní změny ve fungování stranického systému jako celku i jeho jednotlivých aktérů). V kontextu zvýšeného etablování nových politických subjektů vynikne relativně kontinuální působení dvou zavedených politických subjektů SNS a KDĽ. Jejich charakter (postavení, role, vnitřní poměry včetně vnitrostranických rozkolů) se již v minulosti několikrát měnil. V poslední době však můžeme toto pozorovat v ještě výraznější míře a námi sledované procesy a jevy potvrzují, že nástup nových politických formací výrazněji přispívá k proměnám těchto dvou zavedených stran. Nezanedbatelný je v tomto směru mj. nárůst konkurence nových (nebo staronových) stran podobně zaměřených, čímž se možnost nahrazení SNS nebo KDĽ jinou reprezentantkou příslušné ideově programové orientace může stát reálnou.

Seznam literatury a zdrojů

- Barnea, S. a Rahat, G. 2010. „Out with the Old, In with the “New”: What Constitutes a New Party?“ *Party Politics* 17 (3): 303–320.
- Cabada, L., Hloušek, V. a Jurek, P. 2013. *Ztraceny v tranzici? Minulost a přítomnost politického stranictví ve střední a východní Evropě*. Brno: Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity/Mezinárodní politologický ústav.
- Hanley, S. a Sikk, A. 2016. „Economy, corruption or floating voters? Explaining the breakthroughs of anti-establishment reform parties in Eastern Europe.“ *Party Politics* 22 (4): 522–533.
- Havrlent, M. 2018. „Roztrieštení národníci.“ *Extra plus*. 2. 10. 2018 [online]. [cit. 20. 10. 2018]. Dostupné z: <http://www.extraplus.sk/clanok/roztriesteni-narodniari>
- Henderson, K. 2001. „Eurocepticism or Europhobia: Opposition attitudes to the EU in the Slovak Republic.“ *SEI Working Paper*, No. 50. Brighton: Sussex European Institut.
- Hlavne spravysk 2018. „Národná koalícia podporí prezidentskú kandidatúru Štefana Harabina.“ *Hlavné správy*. [online]. [cit. 20. 10. 2018]. Dostupné z: <https://www.hlavnespravysk/narodna-koalicia-podpori-prezidentsku-kandidaturu-stefana-harabina/1442468>
- Hloušek, V. a Kopeček, L. 2004. *Konfliktní demokracie. Moderní masová politika ve střední Evropě*. Brno: Mezinárodní politologický ústav.
- Hynčica, P. a Šárovec, D. 2018. „Slovenské politické strany optikou konceptů novosti.“ *Acta FF ZČU* 10 (2–3): 7–34.
- Charvát, J. a Just, P. 2018. „Politické zemětřesení 2016? Dynamika stranického systému na Slovensku od roku 2002.“ *Politické vedy* 21 (1): 24–57.
- Just, P. 2006. „Koaliční vládnutí na Slovensku v letech 1990–2002.“ In: B. Říchová a kol. *Vládní modely v parlamentních systémech*. Olomouc/Praha: Moneta F-M/Univerzita Karlova, 121–160.
- Kdzp.sk 2018. „Kresťanská demokracia má vyššie poslanie ako pomáhať vládnúť liberálom!“ *Kresťanská demokracia – Život a prosperita*. [online]. [cit. 20. 10. 2018]. Dostupné z: <http://www.kdzp.sk/>.
- Keller, K. L. 2007. *Strategické řízení značky*. Praha: Grada Publishing.
- Kopeček, L. 2007. *Politické strany na Slovensku 1989–2006*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Kotler, P. 2007. *Moderní marketing*. Praha: Grada Publishing, a.s.

- Krno, S. 1999. *Politické strany krajín východnej Európy*. Nitra: Univerzita Konstantina Filozofa.
- Kubín, L. a kol. 1992. *Dva roky politickej slobody*. Bratislava: RaPaMaN.
- Leška, D. 2010. „Vývoj politickej scény na Slovensku a európske politické strany.“ In: M. Goňcová a kol. *Evropská politická společnost*. Brno: Masarykova univerzita, 179–215.
- Linek, L. a Lyons, P. 2013. *Dočasná stabilita? Volební podpora politických stran v České republice v letech 1990–2010*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Marušiak, J. 2017. „Political Entrepreneurs as a Challenge for the Party System in Slovakia.“ *Politologický časopis* 24 (2): 179–200.
- Mayerová, L. 2018. „Šanca pre nové strany. Peter Sokol: SNS sa posunula do mainstreamu a slúži ako obchodná platforma svojho predsedu.“ *Extra plus*. 2. 10. 2018. [online]. [cit. 20. 10. 2018]. Dostupné z: <http://www.extraplus.sk/clanok/sanca-pre-nove-strany>
- Mesežnikov, G. 2013. „Rise and Fall of New Political Parties in Slovakia.“ In: Z. Bútorová, O. Gyárfášová a G. Mesežnikov (eds.). *Alternative Politics? The Rise of New Political Parties in Central Europe*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 53–82.
- Michelko, R. 2012. „KDH – stagnácia ako princíp.“ *Nové slovo*. 29. 6. 2012. [online]. [cit. 20. 10. 2018]. Dostupné z: <https://noveslovo.sk/node/55080>
- Michelko, R. 2018. „Prezidentské panoptikum.“ *Hlavné správy*. 6. 8. 2018. [online]. [cit. 20. 10. 2018]. Dostupné z: <https://www.hlavnespravy.sk/roman-michelko-prezidentske-panoptikum/1484242>
- Novák, M. 1997. *Systémy politických stran*. Praha: SLON.
- Noviny.sk 2018. „LSNS má problémy so zákonom. Danko verejne odkázal Kotlebovi tvrdé slová“ *Noviny.sk*. [online]. [cit. 20. 10. 2018]. Dostupné z: <https://www.noviny.sk/politika/357266-lsns-ma-problemy-so-zakonom-danko-verejne-odkazal-kotlebovi-tvrde-slova>
- Parlamentnelisty.sk 2015. „Návrat strateného syna? Do KDH sa vracia bývalý člen.“ *Parlamentné listy*. [online]. [cit. 20. 10. 2018]. Dostupné z: <https://www.parlamentnelisty.sk/arena/monitor/Navrat-strateneho-syna-Do-KDH-sa-vracia-byvaly-clen-255872?parent=3347626>
- Postoj.sk 2018. „Richard Vašečka. Chcem sa stať predsedom KDH.“ *Postoj.sk*. [online]. [cit. 20. 10. 2018]. Dostupné z: <https://www.postoj.sk/30501/chcem-sa-stat-predsedom-kdh>
- Roguľová, J. 2013. *Slovenská národná strana 1918–1938*. Bratislava: Kalligram.
- Rybář, M. 2004. „Stranícka politika a meniace sa vzorce súťaže na Slovensku.“ In: O. Gyárfášová a G. Mesežnikov (eds.). *Vláda strán na Slovensku: Skúsenosti a perspektívy*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 25–47.
- Rychlík, J. 2002. *Rozpad Československa. Česko-slovenské vzťahy 1989–1992*. Bratislava: Academic Ellectronic Press.
- Sikk, A. 2005. „How Unstable? Volatility and the Genuinely New Parties in Eastern Europe.“ *European Journal of Political Research* 44 (3): 391–412.
- Sikk, A. 2011. „Newness as a Winning Formula for New Political Parties.“ *Party Politics* 18 (4): 465–486.
- Sns.sk 2015. „Hrdo Odborne Slušne. Volebný program pre silný štát 2016–2020.“ [online]. SNS. [cit. 20. 10. 2018]. Dostupné z: http://sns.sk/wp-content/uploads/2017/04/volebny_program_2016.pdf
- Sns.sk 2018. „Politika sa musí zmeniť.“ SNS. [online]. [cit. 20. 10. 2018]. Dostupné z: <https://www.sns.sk/politika-sa-musi-zmenit/>
- Šárovec, D. 2017. „Krajské voľby 2016 a nové politické strany v Českej republice.“ *Central European Journal of Politics* 3 (2): 1–25.
- Šedo, J. 2007. *Volební systémy postkomunistických zemí*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

- Zetocha, K. a Konečný, M. 2005. „Slovenská národná strana: druhá šanca.“ *Středoevropské politické studie* 7 (2-3): 241-262.
- Zilinsky vecernik.sk 2013. „Jána Slotu vylúčili zo SNS.“ *Žilinský večerník*. [online]. [cit. 20. 10. 2018]. Dostupné z: <https://www.zilinskyvecernik.sk/clanok/jana-slotu-vylucili-zo-sns/380/>
- Žúborová, V. 2015. „Newcomers in politics? The success of new political parties in the Slovak and Czech republic after 2010?“ *Baltic Journal of Law and Politics* 8 (2): 91-111.